

Автобиография на Коне Г. Самарджиевъ

Роденъ съмъ въ гр. Прилѣпъ на 6. откомври 1854. Прѣзъ 1860. на чисти понедѣлникъ, бащами, слѣдъ като на олтарната врата енорийскиятъ ни свещеникъ хаджи попъ Георги ми прочете молитва, заведе ме въ училище. По това врѣме Коте Пазовъ и Аце Смичковъ учеха българскитѣ дѣца на църковнославянски езикъ. При тѣхъ до 1862 априлъ изучихъ църковнославянския букваръ и часослова до «Милости Судъ», до юли 1863 при Ицо Колчаковъ таблицитѣ, чини ми се, бѣха 52.

Прѣзъ 1863/4 уч. год — оттогава почва началото на учебната година отъ 1. септември — учихъ при Георгия Икономовичъ Дупничанинъ и помощника му Коне Поменовъ (сега дръ К. Помяновъ) битописание, география, граматика — последнята зубрена наизустъ безъ схващане на смисъла ѝ, както и другитѣ прѣдмети. Учиха ни на краснописание, което не успѣхъ да усвоя, както и до сегъ. Прѣзъ 1864/5 учихъ разбрано аритметика, география и битописание, а зубрихъ катахизисъ и граматика при учителя Никола Ганчевъ.

Баща ми, като видѣ, че мога да смѣтамъ и свободно да пиша, както и да му прочитамъ разбрано евангелието и да напирамъ въ светчето по скарата, кога ще бж-

де Великденъ и като имаше нужда отъ писаръ по работитѣ си, зѣме ме слѣдъ изпита на дукияна си. Тѣкмо четири и половина години работихъ самарджилъкъ и усвоихъ занаята напълно.

Прѣзъ мартъ 1870 азъ и братъ ми Илия, 11—годишенъ, бѣхме поставени отъ баща ни бакали на единъ дукиянъ срѣшу неговия. Въ работенето си при баща си прѣзъ празнични дни прочетохъ всичкитѣ учебници на брата ми Илия, отъ които помня още много нѣща изъ пространното земеописание на Якима Груевъ, което покрай географскитѣ свѣдѣния съдържаше и исторически за държавитѣ, както и отъ историята на Добри Войниковъ.

Прѣзъ бакалуването ми до 1875 прочетохъ по нѣколко пѣти «Софронieto», «Вѣчния календаръ», «Петокнижието да вехтия за вѣтъ», «Притчитѣ Соломонови», «Нещастна фамилия» и др. Отъ началото на 1876 почна да излиза в. «Зорница» въ Цариградъ. Тѣй вече, както на всичкото тогавашно младо българско поколѣние, стана учитель-ржководителъ и отвори жажда за четене.

Прѣзъ 1878 зачестиха да се явяватъ нови и любопитни книжки. Жажда да се прочете всичко

имаше голѣма, ала срѣдствата бѣха оскудни.

Нашиятъ съотечественикъ Димитъръ Ризовъ въ една статия, прѣдназначена за печатане въ единъ календаръ, който не видѣ бѣлъ свѣтъ, между другитѣ хубави мисли, казваше: «Сиромашията е лостъ за човѣческия прогресъ». Скудеността за четиво даде поводъ на нѣкои прилѣпски младежи да помислятъ, за да възобновятъ закритото прѣзъ 1876 читалище, та съ общи пари да се набави всичко ново и достъпно четиво. Тогавашиятъ младежи Кочо Небрѣклиевъ, Георче Попъ Стефановъ, Василъ Мончевъ и азъ изходатайствувахме позволение отъ общината да се събира въ празниченъ день въ стаята на бившето читалище и въ готовия вече старъ читалищенъ шкафъ да се държатъ общитѣ книги. Въ кратко врѣме уреди се поредочна библиотека съ части отъ старитѣ читалищни книги, нѣкои отъ които се доброволно се подариха на библиотеката, съ други — откупиха.

Не се мина много врѣме, младото поколѣние се групира около читалището. Естествено бѣше, инициаторитѣ да се постагятъ водители на тъй нареченитѣ тогава читалищари.

По разни съображения синоветѣ на по богатитѣ гърждани не взеха участие въ читалището, а нѣкъ бацитѣ имъ бѣха общински членове и тѣ училищни настоятели. Това странение на училищнитѣ настоятели даде поводъ на учителското тѣло да не взима участие въ читалището, — зародишъ на борба. Читалищаритѣ, групирали добри и по-простицитѣ гърждани и съ понятни сказки, а главно при цѣломъдреното държане на всички читалищари,

добиха тежестъ и значение между еснафлиитѣ. При новитѣ общински избори, които тогава се извършваха отъ прѣдставители на 36 мѣстни еснафи, по агитацията на читалищаритѣ, се избраха се еснафски хора, които отъ своя страна за училищни настоятели назначиха се читалищари, между които бѣше и наша милостъ.

Това бѣше прѣзъ 1880. Прѣзъ тая година въ Битоля Д. Ризовъ отвори книжарница, която просъществува 1—2 години и се закри. Помня, като сега, въ началото на 1882/3 уч. г. се условиха учители и учителки 20 души; записаха се близу 1000 ученика; учебници нѣма. Ризовъ напусна Битоля. Прилѣпчанецътъ хаджи Томе Ярѣмзерде отиде по учебници и не се върна вече въ Прилѣпъ. Почна се работа по разнородни учебници, каквито и колкото имаше. Въмѣсто буквари за I отдѣление учителитѣ на черната дѣска пишеха буквитѣ.

Наскоро бѣ се завърналъ отъ Княжеството съгражданинътъ ни г. Панто Баджовъ. Той разправяше, че съ 200 лири би могло да се напечататъ потрѣбнитѣ учебници за основнитѣ училища.

Веднага се състави дружество, въ което влѣзоха Марко Цѣпенковъ, Василъ Мончевъ, Панто Баджовъ и Коне Самарджиевъ, като вложи всѣки отъ насъ по 50 лири — всичко се събраха 200 лири, колкото се прѣдвиждаше да трѣбать. За отбѣгване на отговорностъ, възложи се менъ въ тогавашния цариградски в. „Зорница“ съ обстоятелствена статия да се поканятъ книжаритѣ Дановъ и Манчовъ до 31. декември на текущата година да откриятъ книжарници въ Солунъ, въ противенъ случай съставеното дружест-

во безъ да зачита тѣхнитѣ стопански язва, ще прѣпечати необходимитѣ за страната тѣхни изданиа учебници. Статията се напечати въ „Зорница“ прѣзъ септември и до 31. декември не се отвори никаква книжарница.

Тѣкмо на Водици, 6. януари 1883, прѣдадохъ на пощата прѣпорѣчени писма до г-да Дановъ и Манчовъ. Съ тѣзи писма имъ съобщавахъ, че, като не откриха книжарница, дружеството нѣма да се счита отговорно и ще почне да прѣпечатва тѣхнитѣ учебници.

Дановъ не отговори. Манчовъ съ печатано отворено писмо съобщи, че при френско-българския пансионъ въ Солунъ открилъ книжарница. Потърсихме учебници отъ тамъ, но ни отговориха, че нѣкой си Манчовъ човѣкъ дошълъ и донесълъ 3 сандѣка книги „Башинъ языкъ“, разпродавъ ги и, колкото останали, заковалъ ги въ единъ сандѣкъ и си отишълъ, откъдѣто дошълъ.

Въ началото на май писахъ Манчову, вмѣсто да проважда скъпо плащанъ чиновникъ въ Солунъ, ако му се броятъ 200 лири, за каква сума би отпусналъ книги, за да се открие българска книжарница въ Солунъ. Г-нъ Манчовъ веднага на красива бланка м отговори, че съ готовност приема прѣдложението ми и ми отпуска за сега 50,000 гр. кредитъ.

Другаритѣ П. Баджовъ бѣ вече учителъ въ Воденъ, М. Цѣпейковъ и В. Мончевъ се отметнаха по разни прѣдлози. Шурятъ ми, покойниятъ Ицо х Аневъ — Гаро, човѣкъ състоятеленъ, съ чиято каса разполагахъ неограничено въ търговскитѣ ми прѣдприятия масларство и житарлъкъ, каго му изложихъ въпроса и дадохъ да прочете г-нъ Манчовото писмо, прие

да станемъ съдружници: той да вложи 200 лири и азъ 50, братъ му Иванъ да продава книги въ Прилѣпъ, а азъ въ Солунъ. Направихме си контрактъ и на 13. юли с. г. съ 250 лири въ пазухата потеглихъ чрѣзъ Солунъ за Пловдивъ.

Въ Солунъ срѣشناхъ единъ бивши прилѣпски учителъ. Той ме прѣдупрѣждаваше да не отивамъ въ Пловдивъ, тѣй като Св. Екзархия ще отваря книжарница и печатница въ Солунъ, и той ще завежда книжарницата, а братъ му печатницата. Това извѣстие много ме озадачи, обаче простиятъ ми практически разсѣдѣкъ казваше, че като има частна инициатива, Св. Екзархия и да е мислила да открива книжарница и печатница, съ благодарение ще се откаже отъ намѣрението си.

Вмѣсто прѣзъ Деде-Агачъ, заминахъ чрѣзъ Цариградъ и се прѣдставихъ прѣдъ тогавашния протосингелъ, съотечественика ми архимандритъ Методи Кусевичъ, сега Старозагорски митрополитъ. Като изложихъ цѣлѣта на пътуването си и чуеното въ Солунъ, Н. В. Прѣподобие архим. Методи съ свойственитѣ си пламенни убѣдителни думи насърдчи ме въ прѣдприятието и ми обѣща моралната поддрѣжка на Св. Екзархия. Колкого до слуха за екзархийска книжарница и печатница въ Солунъ, каза ми, че е едно прѣдположение на единъ учителъ, но нищо положително не се знае.

Тѣкмо на 27. юли с. г. пристигнахъ въ Пловдивъ и се прѣдставихъ г-ну Манчову. Сжщия денъ свързахме контрактъ, наброихъ му паритѣ и прѣзъ Д. Агачъ се върнахъ въ Солунъ.

Втората седмица на августъ, земенитѣ отъ г. Манчовъ десетина

сандъка „Башини язици“, „Християнска вѣра“ и пр. пристигнаха въ Солунъ.

По тогавашнитѣ обичаи книгитѣ се занесоха при меарифа въ правителствения домъ. Не свикналъ на солунскитѣ августовски жеги, хвана ме треска. Трескавъ и както си бѣхъ въ прилѣпската униформа — антерия и чохена салтамарка съ бѣли и дълги чорапи, седѣхъ си връзъ сандъцитѣ въ меарифската стая. Влѣзе въ стаята единъ внушителенъ господинъ и ни поздрави. Всичкитѣ му станехме на нозѣ.

Разбрахъ, че милостъта му е директоръ на меарифското управление.

Монтасъ бей (това бѣше името на меарифъ-мюдюри), шомъ седна, поздравихъ го по обикновения начинъ, стоещъ на нозѣ.

Види се, съ своята оригинална носия, обърнахъ му вниманието и веднага съ единъ прѣдразполагаещъ съчувственъ тонъ ме запита:

— Не варъ, оглумъ? (що има, синко).

— Тѣзи сандъци съ учебницитѣ сж мой и моля за прѣглеждането имъ.

— Огкядѣ сте родомъ?

— Отъ Прилѣпъ.

— Тамъ ли ще носите тѣзи книги?

— Тамъ, полугласно и полуразбрано му отговорихъ.

— Слушай, сину, Прилѣпъ е единъ малъкъ и отстраненъ градъ; тамъ ще можешъ да продавашъ книги само въ нѣколко градове; моятъ башински свѣтъ е, съ Божие име единъ день да кажешъ Богъ да прости Монтасъ бей, ти тукъ, въ Солунъ, да си наемешъ една магазинка и да си наредишъ тия книги и полека — лека ще успѣешъ въ работата си. Со-

лунъ е скеле на цѣлата страна, търговци дохаждатъ отъсѣкдѣ: и за Разлогъ, и за Костуръ, и за Дебъръ, и за Калканделенъ (Тетово); отъ тукъ ще продавашъ книги, а пѣхъ по царската воля, комуто Богъ да продължи живота, навсѣкдѣ се откриха и се откриватъ бѣлгарски училища, та ще имашъ успѣхъ въ работата.

— Башинскитѣ свѣти на Ваше Благородие за менъ сж законъ. По Ваша заповѣдъ ще направя всичко, що ми казвате, и съ Божието име ще се старая да не се засрамя.

— Много добрѣ, много добрѣ, сегъ си отиди, хващай мааза, уреждай я, за книгитѣ не се грижи — ще се прѣгледатъ, потвърдятъ и ще ти се прѣдадатъ.

Слѣдъ нѣколко дни уредена бѣше книжарницата въ маазитѣ на Бохоръ Маталонъ — правата улица при казанджиитѣ.

Добриятъ Монтасъ бей отъ сърце и душа се радваше на добрия алъшъ-зеришъ.

По това врѣмевъ мѣжката гимназия имаше около 300 ученика; стари учебници нѣмахъ; ученицитѣ; помня, като сега, една срѣда слѣдъ обѣдъ ученицитѣ напълниха тѣсната книжарница — неразбория, помолихъ ги да излѣзатъ на улицата, затворихъ вратата и отъ прозореца взимахъ първо паритѣ и давамъ учебници. Монтасъ бей стои отсрѣща и наблюдава съ сиящо лице отъ радостъ. Поканихъ го да влѣзе въ маазата.

Добриятъ човѣкъ цѣлъ часъ може да стоя на улицата правъ. Като си отидоха ученицитѣ, дойде и седна въ книжарницата.

— Е, е! благодаренъ ли си отъ работата?

— Господъ да дава на Ваше Благородие, що сърце Ви желае—

вадя си хлѣба — и ще помня и бж.гославямъ до животъ моя благодѣтель, Монтасъ бея.

Прѣзъ великитѣ пости сѣшата година дойде Монтасъ бей въ книжарницата ми. Говори ми слѣдното:

— Тукъ има нужда отъ българска печатница, и тя ще успѣва като книжарницата. За правихъ „себалъ“ (добрина), искамъ да го довърша.

По съвѣтитѣ му дадохъ заявление на вилягското управление за печатница и съ съдѣйствието на Монтасъ бея изпълниха — се всички формалности, като се достави отъ прилѣпския каймакамлъкъ потрѣбната мазбата. Писа се въ Цариградъ. Наскоро Монтасъ бей биде прѣмѣстенъ отъ Солунъ и заедно съ това заглѣхна и въпросътъ за печатница.

Слѣдъ петъ години, на 1888 г., при италиянската печатница на

С. Муратори открихме българско отдѣление.

Прѣзъ 1903 г. слѣдъ 16-годишно безплодно работене (въ материално отношение) ликвидирахме я съ единъ пасивъ отъ 2025 драма чистаго золота.

Книжарницата открихъ на 1. септември 1883. Вечерта сънувахъ слѣдния сънь:

„Цѣлото поле бѣше покрито съ снѣгъ“.

На другия день рано-рано, щомъ отворихъ книжарницата, първата работа ми бѣ да видя въ съנותълкувателя, що значи моятъ сънь. Намѣрихъ: „Ако си земеделецъ, показва плодородие; ако си търговецъ и си влѣзълъ въ нѣкоя нова работа, показва, че каквото си влѣзълъ, такъвъ ще излѣзешъ.“

Дано тоя сънь има сила до 25 години, които навършихъ на 1. септември 1908, защото вече остарѣхъ.

Солунъ, 1. септември 1908.